

**BANKLAR TOMONIDAN NAQD PUL MUOMALASIGA TEGISHLI
ISHLARNI TASHKIL ETISH MASALASI.**

Norqobilov Muzaffar Ravshan o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi tinglovchisi
e-mail: Muzaffar2@gmail.com

Ushbu tezisdan banklar iqtisodiyotning muhim institutlaridan biri bo'lib, ular moliyaviy vositachilik vazifasini bajaradi. Shu jumladan, naqd pul muomalasini tashkil etish banklarning asosiy funksiyalaridan biri sifatida ajralib turadi. Jamiyat iqtisodiy hayotining barcha sohalarida naqd pulga bo'lgan talab va uning muomalasini samarali boshqarish moliyaviy barqarorlikning muhim omillaridan biridir. Bugungi kunda naqd pul muomalasi bilan bog'liq jarayonlar nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Chunki naqd pulning muomaladagi hajmi, uning taqsimoti va boshqaruv samaradorligi davlatning iqtisodiy siyosatiga, aholi farovonligiga va tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur tezisdan banklar tomonidan naqd pul muomalasini tashkil etish masalasining ahamiyati, bu boradagi zamonaviy yondashuvlar va muammo yechimlari o'rganiladi. Shuningdek, naqd pul muomalasini tartibga solishning milliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini oshirish yo'llari haqida fikr yuritiladi.

Naqd pul muomalasi har qanday davlat iqtisodiy tizimining muhim elementi hisoblanadi. U aholining kundalik ehtiyojlarini qondirish, tadbirkorlik faoliyatini yuritish hamda davlatning fiskal siyosatini amalga oshirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Banklar orqali naqd pul muomalasini boshqarishning samarali tashkil etilishi nafaqat pul-kredit siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirish, balki iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Naqd pul muomalasi quyidagi jihatlar bilan iqtisodiy jarayonlarning muvozanatini saqlaydi: Aholi va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi aloqani

ta'minlash: Kundalik savdo-sotiq, xizmat ko'rsatish va boshqa iqtisodiy faoliyatlar asosan naqd pul ishtirokida amalga oshiriladi.

Pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirish: Naqd pul muomalasi hajmini nazorat qilish orqali inflyatsiya darajasini boshqarish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish imkoniyati yaratiladi.

Moliyaviy tizimni barqarorlashtirish: Naqd pul zaxiralarini to'g'ri taqsimlash orqali banklar o'z likvidligini saqlab qoladi, bu esa moliyaviy inqirozlarning oldini olishda muhim omil hisoblanadi.

Naqd pul muomalasini samarali tashkil etish banklarning asosiy funksiyalaridan biri bo'lib, quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Banklar iqtisodiyotdagi naqd pulga bo'lgan ehtiyojni aniqlash va uni prognoz qilish uchun maxsus usullar va vositalardan foydalanadi. Bu jarayonda quyidagi ma'lumotlar tahlil qilinadi:

- Yillik va mavsumiy naqd pul aylanishi dinamikasi;
- Aholining daromadlari va xarajatlari tuzilmasi;
- Mamlakatdagi moliyaviy savodxonlik darajasi;
- Naqd va naqdsiz hisob-kitob tizimlari o'rtasidagi mutanosiblik.

Banklar o'z mijozlarining naqd pulga bo'lgan talabini qondirish uchun yetarli miqdorda zaxiralarni shakllantiradi. Bu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Naqd pullarni Markaziy bankdan olish va taqsimlash;
- Hududiy bank bo'limlari o'rtasida zaxiralarni optimal taqsimlash;
- Naqd pul yetkazib berish logistikasini tashkil etish.
- Banklar naqd pul muomalasini kuzatib borish va uning samaradorligini baholash uchun muntazam monitoring olib boradi.

Monitoring quyidagilarga qaratiladi:

- Pul muomalasi hajmining o'zgarishi;
- Naqd pulning joylardagi taqsimoti va yetarli darajada mavjudligi;
- Mijozlarning shikoyatlari va talablarini tahlil qilish.

Naqd pul muomalasini boshqarishda qator muammolar mavjud bo'lib, ular banklar faoliyatini murakkablashtiradi. Ushbu muammolar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Naqd pul yetishmovchiligi: Ba'zi hududlarda naqd pulning yetishmasligi iqtisodiy faollikni pasaytiradi.

Naqd pulning haddan tashqari ko'pligi: Bu holat iqtisodiyotda inflyatsiya xavfini oshiradi va ortiqcha xarajatlarni keltirib chiqaradi.

Naqd pul muomalasi xarajatlari: Naqd pulni ishlab chiqarish, saqlash va tashish xarajatlari moliyaviy tizim uchun og'irlik yaratadi.

Soyadagi iqtisodiyot: Naqd pulning nazorat qilinishi qiyin bo'lganligi sababli noqonuniy faoliyatlarni amalga oshirish imkoniyatini oshiradi.

Banklar tomonidan naqd pul muomalasini samarali boshqarish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim:

Naqd pul muomalasini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayonlarni soddalashtiradi. Masalan:

- Pul zaxiralarini boshqarish uchun sun'iy intellekt algoritmlarini joriy etish;
- Mijozlarga xizmat ko'rsatishda avtomatlashtirilgan tizimlarni qo'llash;
- Naqdsiz to'lov tizimlarini rivojlantirish.

Aholi o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish orqali naqd pul muomalasiga bo'lgan talabni kamaytirish mumkin. Bu quyidagilarga qaratilishi kerak:

Elektron to'lov vositalaridan foydalanishni keng targ'ib qilish;

Moliyaviy xizmatlarning afzalliklari haqida tushuntirish ishlari olib borish.

Naqd pul muomalasi bilan bog'liq xarajatlarni kamaytirish uchun banklar quyidagi choralarni ko'rishlari mumkin:

Markaziy bank bilan hamkorlikda samarali logistik tizimni shakllantirish;

Naqd pul ishlab chiqarish va saqlash bilan bog'liq innovatsion usullarni qo'llash.

Naqd pul muomalasini boshqarishni takomillashtirish uchun qonunchilikni mustahkamlash ham muhim ahamiyatga ega. Bunga quyidagilar kiradi:

Soyadagi iqtisodiyotni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni joriy etish;

Naqd pul muomalasi deganda, aholiga naqd pulni yetkazib berish, pul oqimini nazorat qilish va mablag'larning o'z vaqtida muomalada bo'lishini ta'minlash jarayoni tushuniladi. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun quyidagilar talab etiladi: Naqd pul zaxiralarini rejalashtirish va boshqarish. Banklar mijozlarning talablarini qondirish uchun yetarli miqdorda naqd pul zaxirasiga ega bo'lishi lozim. Tashish va xavfsizlikni ta'minlash. Naqd pulning banklararo yoki filiallararo harakatlanishini xavfsiz amalga oshirish uchun maxsus choralar ko'rilishi zarur. Hisob-kitob va monitoring tizimlarini joriy etish.

Naqd pul muomalasini nazorat qilish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Banklarda naqd pul muomalasini tashkil etishdagi muammolar: Pul yetishmovchiligi yoki ortiqchalik xavfi. Naqd pulni noto'g'ri rejalashtirish ortiqcha zahiralari yoki yetishmovchilikka olib kelishi mumkin. Transport va xavfsizlik masalalari. Pulni tashish jarayonida xavfsizlik choralari yetarli darajada ta'minlanmasligi moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Texnologik qoloqlik. Naqd pul muomalasini kuzatish va boshqarish uchun zamonaviy tizimlarning yo'qligi samaradorlikni pasaytiradi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish. Hisob-kitob tizimlarini avtomatlashtirish orqali naqd pul muomalasini yanada samarali boshqarish mumkin. Markazlashgan monitoring tizimlarini tashkil etish. Bank filiallari va markaziy boshqarmalar o'rtasida pul oqimlarini real vaqt rejimida kuzatish tizimini yo'lga qo'yish kerak. Xavfsizlik choralari kuchaytirish. Naqd pulni tashish va saqlashda yangi texnologiyalar va xavfsizlik protokollaridan foydalanish lozim. Resurslarni optimallashtirish. Pul oqimini rejalashtirishda mijozlarning talab va takliflariga asoslangan modellarni qo'llash zarur. Naqd pul muomalasi bilan bog'liq jarayonlarni raqamlashtirish uchun huquqiy asoslarni shakllantirish. Naqd pul muomalasi iqtisodiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, banklarning bu boradagi samarali faoliyati mamlakatning moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Banklar tomonidan naqd pul muomalasini tashkil etishda zamonaviy yondashuvlarni qo'llash, texnologiyalarni joriy etish va qonunchilikni takomillashtirish kelgusidagi muammolarni samarali hal qilishga yordam beradi. Shu sababli, ushbu sohani

rivojlantirish mamlakat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Alisherovna, A. S. (2024). PUL KREDIT SIYOSATI VOSITALARI VA KÒRINISHLARINING NAZARIY ASOSLARI TAHLILI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 4(4), 136-139.

2. Nusratovna, K. A., & Azimovna, A. K. (2022). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA PUL-KREDIT SIYOSATI KO'RSATKICHLAR TAHLILIDA. Scientific Impulse, 1(5), 1755-1761.

3. Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 310-313.